

МИ ПРИРЕЧЕНІ ПЕРЕМОГТИ

У назві передмови сформульовано наше ставлення до нинішньої російсько-української війни. У цьому ж повинна бути суть і української воєнної доктрини, і військово-політичної думки. Висновок Д. Донцова, який він зробив у виступі на Другому Всеукраїнському студентському з'їзді (1913): «Росія загалом не залишила нам свободи вибору. Вона поставила нас перед дилемою: або цілковита національна смерть, або – безпощадна боротьба», актуалізувала агресія Росії проти України, – це анексія Криму і російсько-українська війна на Сході України. У нас і сьогодні нема вибору. На європейському континенті нема, мабуть, такої території, на якій би відбулося стільки боїв, як на українських просторах. Тисячолітня історія навчали нас не лише плуга тримати в руках, а й меча. Слова і думку гетьмана І. Мазепи

Нехай вічна буде слава,

Же през шаблі маєм права!

М. Вороний теж поетично висловив так:

Бо тільки меч, а не слова

Здобуде нації права.

Це не єдина «локація» меча. «Не плачем, а мечем» – один із афоризмів батька українського тіловиховання І. Боберського. У статті «Перед широким світом» С. Петлюра застерігав: «...не забуваймо про меч, учімося тримати його в руках».

Український національний характер формувався в умовах Марсового поля Сходу Європи, за висловом Ю. Вассіяна, тому в ньому органічно повинні були поєднуватися різні прикмети й ознаки. Ю. Липа вважає, що такими ознаками були еллінскість і готизм («Призначення України», 1938). Це були, звичайно, модернізовані чи модифіковані ознаки: мистецькість чи індивідуалізм елінізму набули своєрідного характеру на українських просторах, як і військовість готизму. На думку Ю. Липи, найцікавіша расова асоціація Українців – Запорізька Січ спиралася саме на ці дві прикмети українського характеру. Відзначав Ю. Липа і складність, і суперечливість українського характеру: «Правдоподібно, між Балтєю і Уралом – це найскладніший характер серед інших народів». Навіть пересічний українець дуже часто може оглянути якусь подію чи справи з кількох боків одночасно. Для українця скомплікованість світу є видніша, ніж, скажімо, для його сусідів. Тому, може, нелегко українцеві прийти до якогось рішення. Хоч, коли він уже прийшов до цього, тоді і чужа думка, і обставини мало впливають на нього (українська «упертість»). І до цієї думки Ю. Липи про український характер, так само, як і до Кулішевої («Народ без пуття, без честі й без поваги...»), до необґрунтованих донцовських роздумів про «народ-бастард», до косто-

маровських тверджень про «дві» руські народності можна ставитися по-різному. Для нас важливо з'ясувати наявність у національному характері такої риси, як військовість, войовничість. Ю. Липа зауважував, що провідні, керівникові складно керувати людьми з таким характером, в основі якого – еллінскість, готизм і трипільство, але й до вождя в українців є вимоги: «...надзвичайний, найвеличніший провідник для українців – це той, що найпевніше висловлює собою моральну справедливість. На другім місці лишень треба згадати про те, що має він бути особисто талановитим, і продовжувати давні традиції, і бути зичливим для людей української крові, як того вимагають еллінство, готизм і трипільство. Тому поцяг до справедливості – це найважливіший рушійний наказ української раси» (із «Призначення України»).

Свою працю Ю. Липа написав наприкінці 30-х років, отже проблему українського національного характеру порушували і перед ним, і після нього: тема людини – одна із «вічних» тем української публіцистики. Так, М. Костомаров наголошував на відрубності українського народу на тій підставі, що його характер формувався на іншій духовній основі, ніж це було у північного сусіда; на жаль, він не зауважив державотвірних здібностей українців (окремішність українців, навіть їхню моральну й духовну перевагу над росіянами як народом бачив навіть такий українофоб, як В. Белінський). М. Драгоманов хотів бачити не стільки українців як націю, скільки націю освічених людей, європейців. Аналіз творчості І. Франка (і художньої, й публіцистичної) теж дає багатий матеріал для роздумів про його ідеал людини – це, зрозуміло, не був «вічний революціонер». У «Листах до братів-хліборобів» В. Липинський писав, що політика має справу не з абстрактною, безтілесною, абсолютно одна до одної подібною людною – така «людина» існує лише в уяві і фантазії літераторів. Він стверджував, що комбінації різних стихійних хотінь щодо меча, продукції й ідеології формують три основні для політичної акції типи людей: 1) войовник-продуцент, 2) войовник-непродуцент і невойовник-продуцент, 3) непродуцент. В. Липинський віддавав перевагу першому. Після поразки визвольних змагань 1917-1921 років найповніше, найкатегоричніше, найглибше проблему необхідності виховувати українця нового типу порушив Д. Донцов. У статті «Bellua sine capite (3 нагоди п'ятилітніх роковин проголошення незалежності України)» («Літературно-науковий вістник», книга 1) Д. Донцов писав, що на чолі національного руху можуть стати лише нові люди. Цю тезу він повторював неодноразово. На нашу думку, Д. Донцов – це чи не єдиний публіцист, який вважав, що головною причиною поразки української революції були не обставини, а людський чинник. Люди шевченківського типу, «месники дужі» – це був донцовський ідеал нового українця (такий тип сформувався і під час Майдану Гідності – саме ці люди, добровольці, втримали фронт проти Росії). Погляди Д. Донцова можна конкретизувати. У сфері інтелектуальній цей «месник дужий» повинен подолати примітивний інтелектуалізм, що привів нашу національну думку до квітизму, орієнтуватися на Європу, а не на Росію, відкинути хуторянство і провансальство, що не розуміють значення ірраціонального й ірраціональної волі «як prius в історії», відмовитися від матеріалістичного світогляду. У сфері політичній – відкинути ідеали демокра-

тії й соціалізму, т.зв. загальнолюдські цінності, зрозуміти, що наш національний ідеал можна здійснити лише в безкомпромісній боротьбі з Росією; бути вірним справжнім українським традиціям (в т.ч. і традиції єдності із Заходом, і традиції 1709 року), а не традиціям культурницького XIX століття, не традиціям кирило-мефодіївців, М. Драгоманова, інтернаціонально-московільського соціалізму; це індивідуалізм і анархізм, пріоритет національної ідеї, а відтак – дисципліна ордену; не безлика пасивна маса, а ініціативна меншість. У сфері психологічній – подолати пацифістські настрої, позбутися «грецької свавілля», інертності, сентиментальності, нерішучості, мрійництва, «шатості малоросійської», набути більше волі, віри, фанатизму, пристрасності. У сфері практичній – подолати потяг до фраз, до найлегшого вияву своєї патріотичної енергії, бути людиною чину, зрозуміти, що боротьба – це не просто протистояння протилежностей, а єдиний шлях до здійснення національного ідеалу, бути готовим до жертвності й самовідданості в цій боротьбі.

Не з усім нині погоджуються, не все сприймають, але ідеї Д. Донцова знайшли відгук у молоді і міжвоєнної доби, і 40-х років, а навіть і наступних десятиріч.

Власне, у різних концепціях людини (українського національного характеру), як і в контексті боротьби за державність, за національне самоздійснення нам важливо з'ясувати наявність/відсутність, утвердження/заперечення такої риси, як військовість, войовничість, бо передісторією нинішньої російсько-української війни є сукупність усіх тих воєн, що відбувалися на українських просторах. Багато крові проляв український народ у цих війнах, як фараон із своїм військом затону в морі, так і будь-який ворог наш міг би захлинутися в цій крові. Не завжди ці війни були пов'язані з українськими національними інтересами, але вчили вони українця воювати і виховували в ньому войовничість.

В історіографії питання є видання, які описують не лише історію українського війська, але й битви, які відбулися на українських теренах. У Львові 1935-1936 років у видавництві І. Тиктора вийшла у світ «Історія українського війська». 1992 року появилось репринтне перевидання цієї праці. У передмові Я. Дашкевич зазначав, що в кожній державі є спеціалісти з власної військової історії, є вони і в Москві, Петербурзі, де чимало вчених спеціалізуються з військової історії Росії та колишньому СРСР в цілому: Десятиріччями виходять періодичні видання («Военно-исторический журнал»), збірники, монографії, колективні праці... А на Україні? Остаточним табу українська, саме специфічно українська військова історія стала не так давно, у 1972 році, коли дослідження з цієї ділянки, зокрема пов'язані з героїчним минулим козаччини, було оголошено «націоналістичними». Причому цьому безжодного обґрунтування і пояснення чому саме вивчення військової справи того козацького стану, який протягом довгих XVI, XVII, XVIII сторіч вартував східні кордони європейського світу і не лише мав велетенські заслуги перед власним українським народом, не допускаючи його фізичного винищення, але й був надійним щитом для своїх найближчих сусідів – росіян, поляків, несподівано перетворилося у прояв буржуазного націоналізму... Дослідження української військової історії давніших часів – княжої доби – ще раніше, згідно з теорією про «загальноросійську» історичну спадщину, було виведено за межі компетенції українських істориків». Видатний історик, наш сучасник не відповів на питання «чому?». А відповідь на це питання мала і науковий, і політичний підтекст і аспект: науковий полягав у тому, щоб українська історична наука

залишалася на провінційному рівні, політичний – у тому, щоб і надалі підсичувати думку про неповноцінність українського народу, про відсутність у нього власної історії, у т.ч. й військової. Такий народ легше було б перетворити у «радянський» на російськомовній основі, на політичному фундаменті російського більшовизму і російської культури. Ситуація змінилася напередодні і з відновленням української державності. Я. Дашкевич вказав на ті видання, що вийшли друком 1990-1992 років. У наступні роки бібліографія значно поповнилася. Увагу привернула, наприклад, книга О. Гуржія й О. Реєнти «Славетні битви на теренах України» (2012), в якій автори описали битви від княжих часів до розгрому армії П. Врангеля в Криму 1920 року. Не вистачає цій книзі українського акценту: не всі ці війни були українськими, не всі вони стосувалися українських національних інтересів. У розділі про Зимові походи Армії УНР можна прочитати лише про один із них (грудень 1919 – травень 1920 року). Українська воєнна історія не завершилася 1920 року. За межами книги залишилися ті сторінки військової історії, які не сприймали радянські історики, а нині їхні спадкоємці – російські історики: бої за Карпатську Україну, боротьбу УПА на два фронти – проти німецьких і радянських окупантів. А чому б не розповісти про ті битви в Україні під час Другої світової війни, в яких радянські полководці гнали в бій українських «чорносвитників», немобундированих і, головне, не озброєних, які гинули десятками тисяч? Українськими битвами треба вважати й ті збройні повстання, які очолювали українці в радянських концтаборах.

О. Палій у книзі «25 перемог України» (2014) до ситуації підійшов по-іншому – він описав ті події, що пов'язані з Україною, що суттєво вплинули не лише на українську, але й на європейську та світову історію (хоча і поразку армії Олександра Македонського, і зруйнування Римської імперії дещо дискусійно вважати українськими перемогами). Проте дуже слушно О. Палій формулює проблему: українська нація – це народ-страждалець чи народ-переможець? Автор відповів так: 1) «В історії України були цілі епохи, коли масштабні напади ворогів відбувалися по кілька за рік. Щоб зберегтися на такій привабливій і жаданій для ворогів землі, наші предки не могли не перемагати»; 2) українці та їхні предки за свою історію зіштовхнулися з трьома «Римами», і ці зустрічі для імперій закінчувалися ранише чи пізніше прахом. Цю думку можна розвинути – а чи не буде нинішня Росія таким четвертим «Римом»?

П. Костюк у книзі «Код ідентичності. Мілітарні сторінки історії України і не тільки...» (2018) теж налічив 25 перемог, але окрім них згадав і битви УПА. Ці битви, незважаючи на великі жертви і поразки українців, потрібно оцінювати так: для нас це були битви із тієї війни, що все ж завершилася перемогою 1991 року.

І сьогодні Україна у війні, а пацифісти воєн не виграють. Цю війну не виграти, лише намагаючись подивитися в очі ворогів. Він – потужний і добре озброєний, підступний і змілий. Не можна бути пацифістом з ворогом, на совісті якого кільканадцять тисяч людських життів на Сході України, чий війська перебувають у «гарячих точках» Азії та Африки. Щоб залишитися в європейському цивілізаційному просторі, щоб залишитися незалежною державою в Європі, у нас нема іншого виходу, як перемогти – мілітарно і політично, економічно і дипломатично, морально і психологічно. Ми приречені перемогти.

Степан КОСТЬ,
професор кафедри української преси
ЛНУ імені Івана Франка